

ПОЕТ—ГРОМАДЯНИН

«Наш ум отупів, воля ослабла, дух упав, темнота поширилась, підлість усюди взяла верх, слово заостеніло, думка припинилася, люди змаліли, добулися найнижчі інстинкти й жалюгідна обмеженість, гидота узяла до своїх рук по всіх урядництвах кермо правління», — можна було б подумати, що ці слова стосуються проклятого часу диктатури Сталіна, коли б ми не знали, що це писав Погодін про царювання Миколи I, теж, як і Сталін, гнобителя українського народу та ката нашого геніального поета Т. Шевченка. Дійсно, ці два періоди мають між собою дещо подібне в житті нашого народу і його боротьбі за звільнення від рабства—колись кріпацького, тепер—колхозного, за свою політичну волю й право культурного розвитку. Одним з перших, непримиренних, незламних борців за кращу долю України був Шевченко—гідний взірць для наступних поколінь громадянської поведінки свідомого українця в момент неволі, найтяжчого утиску, коли життя здавалося цілком безпросвітним, як це було за Миколи I і за Сталіна. В чому ж саме може бути Шевченко прикладом для нас, продовжувачів його справи, а особливо для нашого молодого покоління?

На протязі всього свого життя Шевченко виявляв себе і словом і ділом, як українського патріота, як людину, цілком віддану своєму рідному народові. Де б він не був—у студії Брюлова, в фортеці в Оренбурзі, в Кос-Аралі, Новопетровську, Нижньому, Москві—усюди він усіма своїми думками й почуттям завжди переносився на Україну. Сидячи в казематі, він пише:

«Свою Україну любіть,
Любіть її... во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть».

Джерело його патріотизму не в холодному обмірковуванні, а цілком органічне й впливає з гарячого почуття своєї кривди й єдності з українським народом та його долею. Навіть смерть не може подолати цього могутнього пат-

ріотизму («Заповіт»). Цілком щиро й справедливо Шевченко писав у своєму автобіографічному листі: «історія мого життя складає частину історії моєї батьківщини». Палка любов до свого народу завжди проймає його свідомість. Коли до недужого вже Шевченка навідав у лютому 1861 р. його знайомий Черненко, то він побачив поета у надзвичайному збентеженні і петерлячому чеканні. Замість звичайного привітання, Шевченко одразу запитав:

— Що—с? Є вже? Є маніфест?—і, зрозумівши по очах Черненка, що маніфесту про розкряпачення селян усе ще нема, додав:

— Так нема? Нема?—і заридав, закривши обличчя руками та впавши на ліжко.

Ось таким щирим патріотом, всі думки, почуття, страждання й радість якого злиті з життям свого народу, мусить бути кожен українець, щоб подолати, нарешті, всі перепони на шляху до нашого вільного буття.

Непохитність, твердість політичних переконань Т. Шевченка—одні з найліпших у світі зразків чесної громадської поведінки. У нього не було розходжень між словом і ділом, він ніколи в житті не зрадив своїх ідеалів, не змінився, не злякався загрози, його не зламали тюремні тертури й муки на засланні, він був остільки переконаний правдивості своїх думок і своєї справи, що аж ніяк не хвилювався, коли його було раптом заарештовано. Ідучи під вартою до Петербургу, він поведився так спокійно, навіть жаргівливо, що на одній станції смотритель запитав, хто кого веде: чи Грішков (жандарм) Шевченка, чи Шевченко Грішкова?

На слідстві він нікого й нічого не виказав і нікому не вчинив прикраси. У своїх листах він був надто обережним, щоб не пошкодити своїм друзям. Разом з тим він не зійшов з раз накресленого собі шляху.

«Караюсь, мучусь, але не каюсь»,—так характеризував він свою поведінку. Пізніше ж у «Щоденнику» він зробив такий підсумок: «У незабутній день проголошення присуду сказав я собі, що з мене жовніра не зроблять. І не зробили». Така надзвичайно чесна й тверда громадська поведінка поета своїм прикладом хай підсилює кожного українця, в якому хоч на мить похитнеться в годину морального іспиту воля й сила духу.

Душа Шевченка являє нам зразок широкого й цільного українського характеру. У нього нема ідейних хитань, роздвоєності думок, зламів думки й волі, паралізуючої рефлексії та інших прикмет характеру багатьох людей з нашої інтелігенції минулого й сучасного століття. Йому ніколи не доводилося шукати, губити чи знов будувати свої громадські ідеали. Повернувшись

з заслання, вже літнім чоловіком, Т. Шевченко записав у своєму «Щоденнику» таке:

«Здається мені, що я й нині точнісінько такий самий, який був і десять літ тому. Ані одна риса у моєму внутрішньому образі не змінилася... І я з глибини душі дякую моєму всемогутньому Творцеві, що не дав страшному досвідові торкнутися своїми залізними кігтями моїх переконань і молодечо-свіжих вірусань».

Не треба думати, що це була якась духовна нерухомість, інерція. Навпаки, Шевченко дуже критично мислив і про світ і про себе, він мав сміливість кидати гнівні, але правдиві слова навіть найперевішним людям свого народу, за їхні помилки та слабкість.

Світогляд Шевченка був не пасивним непротивленством злу, а діловою силою. Він невтомно працював на культурній ниві, не зважаючи на вкрай несприятливі умови більшої частини свого життя. Проте він ніколи не лишався своїм хистом, фаховими знаннями, обдарованістю. «Творчим артистом я не можу бути»,—так скромно відзивався він про себе.

Дбав він і про початкову освіту свого народу (його «Буквар южноруський» 1861 р.), підтримуючи тим загальнопросвітний рух, що розпочався тоді серед українців і поширився в наступних поколіннях аж до нашого часу. Будемо ж продовжувати його творчу культурну справу так само, як і він, наслідливо працювати, горіти душею для народної освіти.

Витриманість Шевченка і сталість його в діяльності й особистих відносинах також заслуговують на увагу. Поет говорив про себе: «...коли мені чого заманулося, хоча б і самого незвичайного, то вже, хоч вроді, а подавай. На цьому пункті я дуже схожий з моїми впертими земляками. Письменники наші і взагалі люди статечні називають це силою волі, а його просто можна назвати впертістю—це й краще й виразніше». Культивувати та доцільно спрямовувати цю нашу природну рису—це гарне й корисне діло. В особистих відносинах Т. Шевченко, як засвідчив його друг М. Костомаров, поведився також гідно свого народу й тяжких обставин свого життя: він був простий, нецеремонний, але завжди обережний, — «інакше воно й не може бути в народі, що часто бачить округ себе лукавство, аману й дводушність»,—пояснює М. Костомаров.

Надзвичайно високі особисті якості Шевченка зробили з нього зразок громадянської поведінки свідомого українця, зробили те, що навкруги Шевченка гуртувалися всі українці, незалежно від своїх поглядів, смаків та прагнень. Він духово зібрав у XIX ст. наш нарід, порізаний кордонами, поділений на ворогуючі стани й гуртки, в єдине ціле. І тепер, у тяжких і складних умовах нашого часу він допоможе нам своїм щирим словом і високим громадським прикладом згуртувати український нарід в єдину, прекрасну, могутню, щасливу спільноту в родині європейських народів.

Т. Шевченко. Батькова хата.

Вас. ДУБРОВСЬКИЙ.